

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Boekbespreking: Staatshoofd en ministers

Putten, J. van

Citation

Putten, J. van. (1971). Boekbespreking: Staatshoofd en ministers. *Acta Politica*, 6: 1971(4), 479-480.

Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/3451357>

Version: Publisher's Version

License: [Leiden University Non-exclusive license](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/3451357>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Public Relations'? Een vergelijking der antwoorden leert ons dat KVP en PvdA zeggen inderdaad dit onderscheid te maken, ze wijzen echter op de grote verwantschap, en zeggen niet waar het onderscheid in bestaat. D'66 maakt het onderscheid niet; bij de AR voelt men wel iets aan van een onderscheid, maar maakt het formeel niet. De VVD maakt het onderscheid wel, maar rekent tot propaganda b.v. het bekend maken van het lijstnummer (wat in Hoogendijk's eigen definities hoogstens voorlichting, maar zeker geen propaganda is.) Aan de CHU — die hierover op de vingers wordt getikt — werd deze vraag blijkbaar niet gesteld.

Het boek vervolgt met een hoofdstuk over TV als propagandamiddel; de gegevens daarin waren reeds bekend uit andere publikaties, maar worden waarschijnlijk voor de volledigheid gegeven.

Hoofdstuk 5 draagt de titel: 'Op welke wijze bedrijven de politieke partijen in de Verenigde Staten propaganda?'

Aangezien de auteur reeds aan het begin van zijn boek opmerkt: 'een kiezer in een meerpartijensysteem, zoals het Nederlandse, zal anders reageren op propaganda dan de kiezer, die in een land woont dat een twee partijensysteem kent' (p. 11-12), zou een uitvoerige evaluatie noodzakelijk zijn om de gegevens over de Amerikaanse situatie bruikbaar te maken voor Nederland, zoals in hoofdstuk 6 gebeurt. In plaats daarvan wordt het verschil wat kleiner voorgesteld ('maar de doelstelling blijkt hetzelfde: het verkrijgen van zoveel mogelijk stemmen', p. 202) en wordt een aantal voor de hand liggende verschilpunten gereleveerd. Dit teleurstellende einde is natuurlijk het gevolg van het feit dat het boek in hoofdzak descriptief is; er worden slechts feiten gegeven, zonder dat die enige theorie hoeven te bevestigen of falsificeren. Er is meer een exploratief-beschrijvend werkstuk ontstaan dan een systematische opgezette studie.

De auteur houdt er een eigenaardige manier van citeren op na: Zo vermeldt hij bijvoorbeeld 'W. L. Schramm somt in zijn boek 'Man, Media and National Development' een aantal voorwaarden op waaraan moet worden voldaan om de bedoelde response te verkrijgen' (p. 26). De literatuurlijst geeft op dat dit boek in 1964 in Stanford is verschenen. Wie dan veronderstelt dat hier sprake is van een eenvoudige zetfout, en meent dat het gaat om Wilbur Schramm, 'Mass Media and National Development' Stanford 1964' wacht echter een teleurstelling. Doch in het ook in de literatuurlijst genoemde 'The Process and Effects of Mass Communication' van Schramm zijn de citaten op p. 117 en 120 wèl terug te vinden. Ze zijn echter niet afkomstig van Schramm, komen uit de door Schramm overgenomen inleiding tot de waarnemingspsychologie, die Krech and Crutchfield schreven in hun inmiddels toch wel klassiek te noemen 'Theory and Problems of Social Psychology'.

Een ander voorbeeld van dit soort citeren is te vinden waar de inleiding van Smith, Lasswell en Casey wordt aangehaald; volgens hen 'is het proces van de analyse van communicatie samen te vatten in' (p. 8) wat een vertaling moet zijn van 'the scientific study of communication centers around...' (Smith cs. p. 3); overigens toch al merkwaardig om uit de inleiding op een bibliografie te citeren. Een andere curiositeit tenslotte is dat de aanduidingen: 'Encyclopaedia of the Social Sciences' (p. 17) en 'International Encyclopaedia' (p. 11) of 'Encyclopaedia' (p. 11), kennelijk op hetzelfde werk staan dat elders 'International Encyclopaedia of the Social Science' (p. 19) heet. Het kleinste gemene veelvoud van deze aanduidingen levert de juiste titel op (p. 299).

Vanuit het standpunt van de communicatiewetenschap bezien heeft deze dissertatie weinig te bieden. Dat het begrippenkader maar zwak is gefundeerd, behoeft echter niet bezwaarlijk te zijn, omdat het toch niet in het onderzoek gebruikt wordt. De conclusies zijn weinig opzienbarend, want alles wat elders succes heeft en hier niet gebruikt is kan wel aanbevolen worden. Een vraag had bijvoorbeeld kunnen zijn welke middelen in de Nederlandse samenleving met het huidige of een ander kiesstelsel geschikt en voor de Nederlandse politieke partijen aanvaardbaar zouden zijn. Van dit soort gecompliceerd detailwerk werd echter afgezien. De belangrijkste verdienste van het werk is dat het onderzoek qua vragenlijst en gegeven antwoorden totaal wordt gepresenteerd, zonder dat tekortkomingen worden verheimelijkt. Daardoor zal het wellicht toch zeer nuttig blijken te zijn.

J. G. Stappers

E. van Raalte, Staatshoofd en ministers, Nederlands Constitutionele Monarchie historisch-staatsrechtelijk belicht, N.V. Uitgeversmaatschappij

W. E. J. Tjeenk Willink, Zwolle, 1971, XVII en 308 pp.

Dr. E. van Raalte heeft over een belangwekkend onderwerp een interessant boek samengesteld, dat gedeeltelijk als bronnenpublicatie en gedeeltelijk als commentaar op de ingewikkelde problematiek van de verhouding tussen staatshoofd en ministers kan worden beschouwd. Uitgangspunt is de ministeriële verantwoordelijkheid voor het doen en laten van de constitutionele monarch. Van Raalte stelt zich, wat dit betreft, op een onverbidde standpunt: het postulaat van de absolute eenheid van de kroon.

Tegen deze achtergrond behandelt Van Raalte een groot aantal constitutionele ontwikkelingen rond de Oranjes die sedert 1813 met koninklijke waardigheid bekleed zijn geweest. Zeer uitvoerig gaat hij in op het verlangen van de latere Willem III — toen deze nog kroonprins was — om afstand te doen van het recht op troonopvolging. Ook besteedt hij ruime aandacht aan de verwickelingen tussen Willem III en diens oudste zoon, de in Parijs overleden kroonprins. Niet ten onrechte nemen de beschrijvingen van het optreden van Willem III zoveel ruimte in. Deze koning reed in menig opzicht — constitutioneel — een scheve schaats; het negatieve oordeel van Van Raalte over deze Oranje als constitutioneel monarch is gerechtvaardigd.

Met name de uiteenzettingen aangaande de drie Willems ontlenen een groot deel van hun aantrekkelijkheid aan de weergave van allerlei archiefmateriaal. Van Raalte ontpopt zich als een naarstig speurder en weet interessante documenten op te diepen. Zodra echter de periode na 1890 aanbreekt verandert het boek van karakter. Van de systematiek, die het eerste deel kenmerkt, blijft maar weinig over. De Nederlandse archieven blijven, althans voor zover het de verhouding tussen staatshoofd en ministers betreft, nagenoeg alle gesloten. Het is wel tekenend voor de geheimzinnigdoenerij en mystieke Oranje-cultivering in dit land, dat in Van Raaltes boek bijvoorbeeld voor het eerst in ons land de tekst van een briefwisseling tussen koningin Wilhelmina en koningin Victoria van Engeland uit 1899 (in verband met de dreigende Boerenoorlog) is gepubliceerd. Van Raalte heeft de kopieën vanuit Engeland toegezonden gekregen: daar was deze briefwisseling reeds in 1932 gepubliceerd! Een kopie van een brief van koningin Wilhelmina aan de Duitse keizer uit 1900 is de schrijver door het archief van het ministerie van buitenlandse zaken

in de Bondsrepubliek toegezonden. In het eigen land viel er niet aan te komen! Resultaat van dit verwerpelijke Nederlandse archiefbeleid is, dat ten aanzien van de verhouding van de koninginnen Wilhelmina en Juliana tot hun ministers geen systematisch inzicht kon worden gegeven. Wat de regeringsperiode van koningin Wilhelmina betreft komen behalve de genoemde briefwisseling onder meer aan de orde enkele verwickelingen rond het huwelijk met prins Hendrik, nota's aan Kuiper, de zorg van de koningin voor de landsverdediging, haar opstelling t.o.v. het ontslag van generaal Snijders en haar houding tegenover de voorgenomen benoeming van Geyl tot hoogleraar in Utrecht.

Ook onder het regime van koningin Juliana zijn constitutionele verwickelingen niet uitgebleven. Te denken valt vooral aan de affaire-Greet Hofman, de geloofs-overgang van prinses Irene en de verwickelingen rond de huwelijksplannen van de twee oudste prinsessen. Met name de verwickelingen rond prinses Irene hebben geleid tot tal van publikaties, ook van regeringszijde, over de werking van de ministeriële verantwoordelijkheid.

Juist omdat Van Raaltes boek meer wil zijn dan alleen maar geschiedschrijving valt het te betreuren, dat hij op deze gebeurtenissen uit het recente verleden betrekkelijk summier is ingegaan. Hij presteert het, over de affaire-Hofman te schrijven uitsluitend op grond van de officiële in Nederland uitgegeven communiqués, dus zonder ook maar enigszins duidelijk aan te geven, wat er in 1956 nu eigenlijk aan de hand was. Hij doet dit bewust, hij wil zijn uiteenzettingen uitsluitend op 'publiekelijk vaststaande feiten' laten berusten.

In de beschrijving van de verwickelingen rond prinses Irene ontbreekt een verwijzing naar een uniek gebeuren, namelijk de mededeling van het kabinet-Marijnen op 9 april 1964 dat met betrekking tot wat de prinses deed of ging doen de ministeriële verantwoordelijkheid niet meer kon werken.

Hoe de schrijver op blz. 274 kan beweren dat het initiatiefvoorstel van de Kamerleden Aarden, mejuffrouw Goudsmit en Van Thijn tot rechtstreekse verkiezing van de kabinetsformateur door deze drie in een maffe studeerkamer is uitgedroefd, is uiterst raadselachtig; de drie afgevaardigden baseerden hun ontwerp immers op een gelijkkluidend meerderheidsvoorstel van de staatscommissie-Cals-Donner.

De stijl van Van Raalte valt niet altijd mee. Hinderlijk is soms de wijze waarop hijzelf de keus van zijn onderwerpen of van zijn conclusie rechtvaardigt; dergelijke motiveringen hadden gerust achterwege kunnen blijven. De vreugde waarmee hij documenten van driekwart eeuw oud als primeurs in zijn boek aankondigt getuigen van een overdreven dankbaarheid; hij had gerust wat meer van leer mogen trekken tegen de archiefbewaarders die zich beijveren, de publieke zaak buiten de publieke belangstelling te houden.

J. van Putten

J. Kooiman: Besturen is beslissen, analyse van besluitvorming bij de overheid. Boom, Meppel 1970, viii + 206 p., f 19,50

Het proefschrift van Kooiman bevat een verslag van een onderzoek dat hij instelde naar de wijze waarop beslissingen van de overheid in San Francisco tot stand komen. Kooiman poogt in zijn proefschrift vooral te laten zien dat 'een niet al te ingewikkeld analytisch model een aantal gegevens en verbanden tussen deze gegevens kan opleveren die bij onderzoek naar de besluitvorming van de overheid van

belang zijn'. Deze bescheiden pretentie wordt in het boek grotendeels waargemaakt. Kooiman heeft met behulp van weinig geavanceerde onderzoekstechnieken een beperkt aantal gegevens verzameld en deze als het ware in alle richtingen uitgeknepen met behulp van een eenvoudig begrippenstelsel, dat nauwelijks de naam van analytisch model verdient. De beperktheid van het materiaal bracht met zich mee dat over veel verbanden tussen de gegevens geen duidelijke conclusie getrokken kon worden. De conclusies die overbleven leverden echter een waarschijnlijk redelijk betrouwbaar beeld op van de hoofdtrekken en enkele structurele achtergronden van de besluitvorming van de overheid in San Francisco. De gegevens boden niet alleen een beschrijving maar ook enig inzicht.

Na een zeer globale verkenning van relevante Amerikaanse literatuur valt het feitelijke onderzoek van Kooiman in drie fasen uiteen. In de eerste plaats schetst Kooiman aan de hand van schaarse literatuur en gesprekken met informanten een algemeen beeld van bestuur, politieke verhoudingen en beleidsvorming in San Francisco. Vervolgens onderzoekt hij de totstandkoming van een vijftal beleidsbeslissingen aan de hand van documentenonderzoek en interviews met een aantal van de deelnemers aan de onderzochte beleidsbeslissingen.

Voorts is een vragenlijst toegezonden aan een steekproef uit de lokale leiders, zowel aan de kant van de burgerij als die van het bestuur. In het eerste deel van de vragenlijst wordt gevraagd naar sociale achtergronden en persoonlijke kenmerken van deze lokale leiders, hun activiteiten bij beleidsvorming en hun opvattingen over aspecten van lokaal bestuur en meer algemene politieke en bestuurlijke inzichten. In het tweede deel wordt gevraagd naar de relaties van de ondervraagden met verschillende categorieën beleidsdeelnemers binnen en buiten het bestuur, in verschillende fasen van het beleidsproces.

Tenslotte worden de gegevens die in deze drie fasen verzameld zijn nader geanalyseerd aan de hand van een summier model van besluitvorming, waarin een aantal factoren die hun invloed doen gelden op het besluitvormingsproces zijn samengevoegd tot zes elementen: beleid, regime, deelneming, cultuur, strategie en hulpbronnen. Aan elk van deze elementen wordt eerst nader inhoud gegeven aan de hand van de verzamelde gegevens, terwijl tenslotte dieper ingegaan wordt op de relaties tussen de elementen.

Kooiman trekt op deze wijze een aantal conclusies die de resultaten van andere onderzoeken naar lokale besluitvorming bevestigen. Bovendien komt hij tot gevolgtrekkingen die nauw samenhangen met de specifieke omstandigheden in San Francisco. Zo brengt bijvoorbeeld het 'non-partisan' karakter van de lokale politiek in San Francisco met zich mee dat de aan de beleidsvorming deelnemende groepen in San Francisco met wisselend succes een aantal functies vervullen die elders voor rekening van de politieke partijen komen. Tenslotte komen er een aantal nieuwe inzichten uit zijn werk naar voren, onder meer het gegeven dat de omvang van deelneming door de burgerij aan het beleidsproces een betrekkelijk onafhankelijke variabele is, die bijvoorbeeld nauwelijks samenhangt met andere vormen van politieke participatie, zoals het deelnemen aan verkiezingen en verkiezingscampagnes.

Een belangrijk bezwaar dat tegen het proefschrift van Kooiman ingebracht kan worden is de wel erg summiere en schetsmatige theoretische fundering van het door hem verrichte onderzoek. Hij is zich daar terdege van bewust, gezien de herhaalde opmerking dat het hem niet gaat om een uitvoerige theoretische behandeling maar